

УДК 338.012

FEATURES AND PROSPECTS OF INTERNATIONAL QUALITY STANDARDS IN THE PROCESSING INDUSTRY

L. Chernelevskyy, N. Kudrenko
National University of Food Technologies

Key words:

*International standards
Implementation quality
Production processing
Industries and
enterprises*

Article history:

Received 18.06.2014
Received in revised form
02.07.2014
Accepted 18.07.2014

Corresponding author:

N. Kudrenko
E-mail:
natalyr@ukr.net

ABSTRACT

This article explores the main aspects, problems and prospects of international quality standards in the processing industry. The features of standardization of quality management according to ISO and adaptation of national standards have been determined. The necessity of introducing international standardization of quality of manufactured products for domestic processing enterprises to improve competitiveness and the development of export potential has been substantiated.

ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Л.М. Чернелевський, Н.В. Кудренко
Національний університет харчових технологій

У статті розкрито основні ключові аспекти, проблеми та перспективи впровадження міжнародних стандартів якості на підприємствах переробної промисловості. Визначено особливості стандартизації управління якістю продукції відповідно до вимог ISO й адаптації національних стандартів. Доведено необхідність запровадження міжнародної стандартизації якості продукції, що виготовляється на вітчизняних переробних підприємствах з метою підвищення її конкурентоспроможності та розвитку експортного потенціалу.

Ключові слова: міжнародні стандарти, впровадження, якість, продукція, переробна промисловість, підприємства.

У сучасних умовах господарювання й розвитку науково-технічного прогресу особливого значення набуває проблема підвищення якості продукції на підприємствах переробної промисловості та відповідності її показників вста-

новленим міжнародним вимогам і стандартам. На підприємствах переробної промисловості повинен бути визначений комплексний системний підхід до контролю якості готової продукції. Основною організаційно-технічною базою для проведення контролю якості готової продукції на підприємствах є затверджені стандарти.

Вітчизняна система стандартизації продукції переробної промисловості залежить від об'єкта, змісту, рівня суб'єкта, призначення та сфери діяльності і включає в себе:

- державні стандарти України (ДСТУ);
- галузеві стандарти України (ГСТУ);
- технічні умови (ТУУ);
- стандарти підприємств (СТП);
- стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок України (СТТУ);
- кодекси встановленої практики.

Досліджуючи українську систему технічного регулювання та стандартизації, слід зазначити, що існуюча система технічного регулювання продукції переробних підприємств, яка передбачає обов'язкову сертифікацію, є обтяжливою для виробників та не надає жодних гарантій якості споживачеві. Значна частина обов'язкових державних стандартів (близько 2 тис. чинних) на продукцію харчової та переробної промисловості були прийняті за радянських часів і лише близько 15 % чинних стандартів прийнято шляхом впровадження стандартів Міжнародної організації із сертифікації (ISO).

ISO — це абревіатура Міжнародної організації зі стандартизації (International Organization for Standardization), яка займається розробленням стандартів, впровадження та дотримання яких гарантує, що продукція підприємства й послуги є надійними, якісними, безпечними, а виробничі процеси забезпечують використання максимально якісних та ефективних ресурсів, які мінімально негативно впливають на навколишнє середовище. Стандарти ISO розроблені для різних сфер виробництва та надання послуг, серед яких: управління якістю, екологічна безпека, енергетичний менеджмент тощо.

Міжнародна неурядова організація ISO була заснована в 1947 р. з метою розробки і впровадження міжнародних стандартів управління якістю виробничих процесів. Міжнародна організація зі стандартизації ISO користується авторитетом на світовому ринку серед країн як неупереджена, чесна і високопрофесійна організація, у штаті технічної діяльності якої зайняті десятки тисяч кваліфікованих експертів з різних країн і галузей виробництва та послуг [1].

На сьогодні сертифікація продукції підприємств міжнародними стандартами ISO добровільна, але, як показує практика, з метою визнання високої якості продукції як на вітчизняному, так і на міжнародному ринках необхідним є забезпечення збуту та пошуку нових стратегічно важливих ринків. Наявність сертифікованої системи управління якістю продукції ISO є основною вимогою процесу укладення контракту для участі в держзакупівлях і тендерах. Слід відмітити, що стандарти управління якістю ISO не встановлюють вимоги до виробництва певного виду продукції чи надання послуг, де

впроваджена стандартизована система управління якістю. Дотримання стандартів ISO забезпечує повний контроль за управлінням процесами виробництва, якістю виготовленої продукції, тому ці стандарти є «універсальними» і можуть використовуватись для різних галузей виробництва, зокрема і переробної промисловості.

Міжнародні стандарти серії 9000, доповнені стандартами серії 10000, в багатьох країнах запроваджені як національні.

В Україні впровадження сертифікації якості продукції стандартами серії ISO 9000 (та іншими стандартами цієї серії) та адаптація їх у ДСТУ триває близько 20 років. Впроваджуючи міжнародні стандарти ISO, вітчизняні переробні підприємства мають можливість виходити на світові ринки збуту з продукцією визнаної якості та конкурентоспроможності.

До серії стандартів ISO 9000 входить 16 стандартів, основні положення яких затверджені в стандарті ISO 9000 «Системи управління якістю — основні принципи і поняття». У стандарті ISO 9001 «Системи управління якістю — вимоги» затверджено основні вимоги до системи управління якістю. Застосування стандарту ISO 9001 передбачає видачу сертифіката.

Стандартизація ISO є підтвердженням сумлінності забезпечення дотримання затвердженої технології та всіх без винятку процесів виробництва на підприємстві переробної промисловості. З метою загального оцінювання якості міжнародні стандарти ISO (включають понад 15 тис. стандартів) є уніфікованим механізмом контролю затверджених процесів виробництва та проведення оцінювання якості продукції, які можуть застосовуватись для всіх видів виробництва. Найбільш відомі та визнані у світовому виробництві такі стандарти: ISO 9000 — стандарт управління якістю, ISO 14000 — стандарт управління безпекою навколишнього середовища.

Однією з основних переваг сертифікації ISO на підприємствах переробної промисловості є її виняткова універсальність і визнання високої якості й конкурентоспроможності виготовленої продукції на міжнародному ринку.

В Україні розроблені і впроваджуються в процеси виробництва стандарти ДСТУ ISO. Зазначений номер стандарту ДСТУ практично відповідає затвердженому номеру міжнародного стандарту ISO. Так, наприклад, національний стандарт системи менеджменту ДСТУ ISO 9001:2009 є фактично офіційним перекладом стандарту ISO 9001:2008, де в назві зазначено рік затвердження стандарту.

Значною перевагою застосування на підприємствах переробної промисловості міжнародних стандартів ISO є також і те, що зарубіжним інвесторам та партнерам набагато вигідніше співпрацювати з підприємствами, які мають сертифікат ISO та сертифікати УкрСЕПРО.

Впровадження визнаної на міжнародному ринку системи менеджменту якості процесів виробництва є процесом затратним і трудомістким, тому не кожне підприємство переробної промисловості, зокрема малого і середнього бізнесу, зважаючи на фінансовий стан та відсутність достатніх ресурсів, має можливість, а також потребу в сертифікації ISO. Однак впровадження стандартів ISO на підприємствах переробної промисловості є принциповим та

особливо важливим для суб'єктів господарювання, які прагнуть підвищити економічну ефективність виробництва, спростити процес ліцензування випущеної продукції або послуг, удосконалити систему менеджменту, забезпечити конкурентоспроможність продукції та визнання на міжнародному ринку, мати доступ до іноземних капіталів.

Стандарти ISO серії 9000 розроблені технічним комітетом з якості ISO/ТК 176 на основі узагальнення й накопичення національного досвіду різних країн щодо процесів управління якістю на підприємствах різних сфер виробництва та надання послуг. Як уже зазначалось, стандарти ISO не стосуються визначеного сектору економіки чи промисловості та містять опис елементів, що їх мають включати системи якості залежно від потреб організації.

Кожен стандарт ISO містить своє маркування, що вказує на сферу його застосування. Зазначені у назві стандарту цифри визначають, що саме регулює певний стандарт (якість, екологія), а цифри в кінці назви — рік затвердження стандарту. Так, наприклад, на підприємствах переробної промисловості, які входять до агропромислового холдингу ПАТ «Миронівський хлібопродукт», впроваджені такі стандарти управління процесами виробництва:

Міжнародний стандарт ISO 22000 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга» (включає вимоги системи HACCP).

Міжнародний стандарт ISO 22000:2005 «Системи менеджменту у сфері безпеки продовольства та харчової продукції», що поєднав у собі вимоги ISO 9001 і принципи HACCP (національний аналог стандарту — ДСТУ ISO 22000:2007), гарантує безпеку кінцевого продукту, оскільки в процесі виробництва всі основні фактори, зокрема мікробіологічні, фізичні, хімічні, перебувають під контролем підприємства. Сертифікація продукції зазначеним стандартом управління якістю підприємства гарантує споживачам безпеку сировини, домішок і компонентів, що використовуються під час виробництва, а також контроль усіх факторів ризику, які безпосередньо впливають на виробничі процеси.

Міжнародний стандарт ISO 9001 «Системи управління якістю. Вимоги».

Стандарт ISO 9001:2008 є одним із найпопулярніших стандартів, які застосовуються на підприємствах переробної промисловості. Стандарт розроблений Міжнародною організацією зі стандартизації та прийнятий у понад 170 країнах світу. ISO 9001 (аналогом є ДСТУ ISO 9001:2009) є системою сертифікації управління якістю, яка гарантує, що підприємство випускає продукцію на стабільному рівні якості і може постійно його підвищувати. Стандартизація за принципами ISO 9001 означає, що на підприємстві проводиться постійний контроль за якістю всього виробничого процесу [1].

На підприємствах агропромислового холдингу ПАТ «Миронівський хлібопродукт» застосовується Система аналізу небезпечних факторів і критичних контрольних точок — HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points) [2].

Система HACCP є сукупністю організаційної структури, документів, виробничих процесів і ресурсів, яка забезпечує аналіз ризиків і критичних контрольних точок і передбачає систематичну ідентифікацію, проведення оціню-

вання й управління шкідливими факторами, які суттєво впливають на безпеку продукції. Слід зазначити, що підприємства, які впроваджують систему НАССР, зобов'язані не лише досліджувати власну продукцію та процеси виробництва, але й застосовувати вимоги системи до постачальників сировини, а також до збутової мережі.

Система управління НАССР забезпечує мінімізацію ризиків і гарантію того, що виробничі процеси максимально захищені від впливу біологічних (мікробіологічних), фізичних, хімічних та інших негативних впливів. Системи НАССР застосовуються практично в усіх країнах світу та передбачені вимогами законодавства США, Канади та Нової Зеландії.

Підприємства, які входять до складу компанії «ІНТЕР ФУД», сертифіковані, крім зазначених стандартів управління якістю (ISO 9001:2008, ISO 22000:2005), також за міжнародними стандартами (ISO 14001:2004. ISO 14001:2004 — стандарт екологічного менеджменту). Впровадження стандарту ISO 14001 (ДСТУ ISO 14001:2006 «Система управління навколишнім середовищем») на підприємствах переробної промисловості означає, що виробник намагається та докладає всіх зусиль для мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище [1].

Агропромисловий вертикально інтегрований холдинг «Комплекс Агромарс» є компанією, діяльність якої охоплює всі етапи виробництва. Це одна з перших в Україні компаній-виробників курячого м'яса, яка впровадила систему управління якістю та безпекою, що відповідає вимогам міжнародних стандартів ISO 9001:2008 і ISO 22000:2005 [3].

Міжнародний стандарт ISO 22000 визначає вимоги до системи управління безпекою харчових продуктів на підприємстві. Перший стандарт серії ISO 22000, ISO 22000:2005 «Системи менеджменту в сфері безпеки продовольства і харчової продукції — вимоги для будь-яких організацій серед постачальників» був опублікований у 2005 році. На основі цього стандарту можна впровадити та сертифікувати систему менеджменту безпеки харчової продукції. Зазначений стандарт об'єднав принципи, на яких заснована система аналізу небезпеки та критичних точок НАССР, а також комплекс заходів щодо впровадження цієї системи, які розроблені комісією «КОДЕКС АЛІМЕНТАРИУС».

Підприємство з виробництва яєчних продуктів «Імперово Фудз», яке входить до складу агропромислового комплексу «Авангард» є одним із найбільш технологічно розвинених об'єктів з переробки яєць на території СНД. Виробничі потужності заводу становлять 6 млн. штук яєць на день. Завод «Імперово Фудз» повністю обладнаний сучасними виробничими лініями SANOVO (Данія) і сертифікований згідно зі стандартами ISO 22000:2005 і ISO 9001:2008.

Висока якість продукції та суворий контроль вхідної сировини також гарантує міжнародний сертифікат якості ISO 22000 ТОВ «Комбінат хлібопродуктів «Гальне», продукція якого виготовляється на високотехнологічному імпортному устаткуванні.

Асоціація «Український клуб аграрного бізнесу» (УКАБ) — це об'єднання провідних компаній (70 передових представників галузі), що здійснюють

свою діяльність в агропромисловому та продовольчому секторах України. У 2012 р. асоціація отримала Міжнародний сертифікат ISO 9001:2008, ставши першою вітчизняною бізнес-асоціацією в агропромисловому комплексі із сертифікованою системою управління якістю. Сертифікаційним партнером УКАБ стала компанія «ТЮФ ЗЮД Україна», дочірнє підприємство світового лідера інспекційних, експертних і сертифікаційних послуг німецького концерну TÜV SÜD [4].

З 2003 р. сертифіковане управління виробництвом в системі якості ISO 9001-2000 ПАТ «Сквирський комбінат хлібопродуктів», яке є одним з найбільших в Україні виробників гречаної крупи, дієтичної і кондитерської продукції, гречаного борошна, а також вівсяних пластівців і пластівців гречаних, що не потребують варіння. Виходячи із встановлених цілей і стратегії подальшого розвитку підприємства, політики в галузі контролю якості вироблених продуктів і надання послуг, визначено напрямки основних і допоміжних процесів, які гарантують ефективність функціонування підприємства.

Система управління якістю групи компаній «АГРО-ТРЕЙД» (заснована у 1998 р.), до складу якої входять Гадяцький і Дворічанський елеватори, Водянське, Зачепилівське, Коломацьке хлібоприймальні підприємства, підтверджена компанією відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 9001:2000. Діяльність компанії сертифікована органом із сертифікації ІІ «СЖС УКРАЇНА» терміном на 3 роки (з 15 червня 2007 р. до 14 червня 2010 р.), сертифікат відповідності № НУ07/2597/0. Сфера дії сертифікату ISO ТОВ «КОМПАНІЯ АГРО-ТРЕЙД» — закупівля та продаж сільськогосподарської продукції.

Дубенський цукрозавод (ТзОВ СП «Нива»), що входить до складу ЗАТ «Західна компанія «Дакор» — вертикально інтегрованої аграрної компанії, об'єднує чотири діючі цукрові заводи, розміщені в трьох областях України, 9 сільськогосподарських підприємств, що орендують 122 тис. га землі, вапнякові та піщані кар'єри, автотранспортне підприємство, завод з виробництва альтернативного палива, елеватор та інші підрозділи. Зазначене підприємство отримало сертифікат відповідності системи управління якістю, що відповідає міжнародному стандарту ISO 9001:2000 («Системне управління якістю. Вимоги»). Розробка та впровадження системи управління якістю тривали близько одного року, розпочавшись у грудні 2007 р., і стали закономірним результатом системної роботи компанії на шляху вдосконалення виробничих та управлінських процесів, спрямованих на покращення якості продукції й співпраці з партнерами та клієнтами [5].

Група виробників зернових та олійних культур «КРАЄВИД-ІНВЕСТ», була заснована 30 серпня 2006 р. з метою високорентабельного виробництва на основі застосування передових аграрних технологій. Земельний фонд компанії становить понад 80 000 га родючих земель у трьох регіонах України (Харківська область, Вінницька область, АР Крим). У «КРАЄВИД-ІНВЕСТ» розроблена, впроваджена та підтримується інтегрована система управління, яка відповідає вимогам міжнародних стандартів ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001 та дозволяє стабільно удосконалювати менеджмент якості, навколишнього середовища, гігієни та безпеки праці.

Затвердженні стандарти якості продукції переробної промисловості повинні відповідати сучасним вимогам споживачів, сприяти розвитку ринкових відносин і підвищенню ефективності вільної торгівлі, зростанню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках та виключати можливості зловживань підприємствами-виробниками.

Запровадження на підприємствах переробної промисловості, особливо тих, які входять до складу агропромислових об'єднань, міжнародної сертифікації серії ISO свідчить про початок давно очікуваних якісних змін у підходах до вирішення питань, пов'язаних із системами управління якістю виробництва продукції, та екологічних проблем, привертає увагу до виробників не лише іноземних партнерів, а й потенційних інвесторів та надає додаткові переваги на міжнародному ринку капіталів. Організація діяльності в системі управління якістю процесів виробництва, менеджменту і реально досягнуті підприємством результати можуть і повинні бути прикладом національного досвіду використання стандартів ISO.

Однією з основних переваг застосування й ефективності використання систем сертифікації відповідно до вимог стандартів ISO є «прозора» зовнішня оцінка (аудит), у тому числі і з боку громадськості.

Разом з тим, поряд із багатообіцяючими очікуваннями, існують і серйозні побоювання, що стосуються масового впровадження на підприємствах переробної промисловості міжнародних стандартів управління якістю у практику діяльності вітчизняних підприємств. Насамперед застороги пов'язані із зростаючою у світі недовірою громадськості до можливостей формальної сертифікації. Провідні міжнародні організації, зокрема Міжнародна організація стандартизації (ISO), Світовий банк, Європейський банк реконструкції і розвитку, Європейський інвестиційний банк, висловлюють занепокоєння щодо того, що підприємства і компанії розглядають сертифікацію системи управління якістю продукції й екологічного менеджменту як результат, а не як засіб досягнення зростання показників ефективності. Зазначені компанії та підприємства, формально відповідаючи положенням стандартів з управління якістю та екологічної безпеки ISO, не демонструють фактичного покращення результатів діяльності або демонструють незначне поліпшення.

Висновки

Отже, проблема сертифікації та стандартизації продукції ISO на підприємствах переробної промисловості є актуальною на сьогоднішній день та потребує дослідження. На нашу думку, в умовах євроінтеграції та виходу вітчизняних виробників на міжнародні ринки капіталів, сертифікація процесів управління виробництвом та якістю продукції відповідно стандартів ISO є необхідною умовою. Як доводять дослідження, на сьогоднішній день, існує ряд проблем щодо впровадження стандартизації продукції на українських підприємствах, зокрема, недостатність фінансових ресурсів, застарілість обладнання, технологій, низькі показники ліквідності та відсутність інвесторів. Сертифікація відповідно до стандартів ISO потребує значних капіталовкладень, яких, більшість підприємств переробної промисловості не мають. Однак,

незважаючи на зазначені проблеми, процеси щодо сертифікації управління виробництвом та якістю виготовленої продукції відповідно до міжнародних вимог та стандартів активно впроваджуються на вітчизняних підприємствах. Надіємось, що в найближчі роки ці процеси не лише продовжуватимуться, але й активно розвиватимуться, що дозволить більшості українських підприємств переробної промисловості стати лідерами по виробництву продукції на міжнародних ринках.

Література

1. *Єдина стандартизація або що таке ISO?* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://interfood.com.ua/ua/useful/polezno-znat/13796/>.
2. *Наша ряба: Про компанію* [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.ryaba.com.ua/company/index/view/breadproducts>.
3. *Броварська філія ТОВ «Комплекс Агромарс»* [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.rudnya.com.ua/pidприємства/brovarska-filija-tov-kompleks-agromars>.
4. *Український клуб аграрного бізнесу*. [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%83>
5. *Дубенський цукрозавод отримав сертифікат відповідності системи управління якістю ISO 9001:2000*. [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.dakorwest.com/uk/news/24.html>.

ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Л.Н. Чернелевский, Н.В. Кудренко

Национальный университет пищевых технологий

В статье раскрыты основные ключевые аспекты, проблемы и перспективы внедрения международных стандартов качества на предприятиях перерабатывающей промышленности. Определены особенности стандартизации управления качеством продукции в соответствии с требованиями ISO и адаптации национальных стандартов. Доказана необходимость внедрения международной стандартизации качества продукции на отечественных перерабатывающих предприятиях с целью повышения ее конкурентоспособности и развития экспортного потенциала.

Ключевые слова: международные стандарты, внедрение, качество, продукция, перерабатывающая промышленность, предприятия.